

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Floremundi Raemundi V. Cl. Olim Consiliarii Regis
Galliarvm Ex Calviniano Catholici Synopsis Omnium hujus
temporis Controversiarum tam inter Lutheranos,
Calvinistas quam alios plurimos. Sive Historia ...**

Raemond, Florimond de

Coloniae Agrippinae, 1655

caput tertium. Henricus Rex cum Anna Bolena matrimonium contrahit: ab
Romanae Ecclesiae communionem secedit: crudeliter multa perpetra
excommunicatur. Regina Catharina diem suum obit.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10880

causam apud ipsum per procuratores suos dice-
rent. Quæ Pontificis constitutio Brugis & Tor-
naci promulgata, & deinde in Angliam ad Sere-
nissimam Reginam transmissa est, ut per ejus ope-
ram Legatis innotesceret. Regina, quæ aliquan-
tum ex istis ærumnis emergere tum videbatur,
illustrem Senatorem, decus illud Angliæ, Tho-
mam Morum, ad Regem legavit, sciscitatum ex
ipso, utrum hanc revocationem sibi per Viatorem
aut ejusmodi publicum præconem nunciari vel-
let, nec ne. Rex dolorem, quem ex ea re capiebat,
dissimulans, Moro respondit, Nolle se ut sua
personæ fiat denunciatio, non recusare tamen, quo-
minus Legatis de more obnunciatur: ut autem
Romæ causa decidatur, vehementer sibi placere.
Hæc quidem Rex dicebat, sperabat tamen se apud
Papam, ut aliter eveniret, brevi effecturum. In-
terea Campegius per literas Pontificis ad urbem
omni cum festinatione revocatur. Cujus discessu
Rex offensus, jamque omni spe rei ex animi sen-
tentia conficiendæ excidens, odio Pontificis fla-
grare, atque ex eo tempore id, quod postea indi-
gnissime effectum dedit, animo concipere ac me-
ditari cœpit. Jam regii furoris universum onus
unus Volsæus sustinebat, Rege omnem horum
malorum culpam in ipsum conferente. Quod
quum multi ex Principibus viris (qui Volsæo Car-
dinali omnia ex suo arbitratu administranti jam-
diu invadebant) intellexissent, ita fortuna ejus
rotam impulerunt, ut tandem eam plane everte-
rint. Collatis enim consiliis, multa criminum ca-
pita in illum collegerunt, eaque suis chirographis
obsignata Regi tradiderunt: atque ita jam tunc
plagas contexuerunt, quibus deinde miser ille
implicatus fuit, cujus maximam ambitionem ma-
xima dedecora, & fortunam nimis blandientem
summæ miseræ exceperunt. Rex, cui ea res non
ingrata erat, tantisper tamen dissimulavit, do-
nec Campegius è Regno discessit: cujus etiam dis-
cedentis sarcinas excuti jussit, explorandi gratia,
si quid forte litterarum Volsæi deprehendere po-
tuisset, nullas autem deprehendit. Post Campegi
discessum, Volsæus ad Regium comitatum rever-
sus, quum nec in consilium amplius adhiberetur,
& negligi se ab omnibus videret, tunc demum sen-
sit intentum sibi esse Regem. Nec ita multo post,
jussu Regis à Duce Norfolciæ apprehensus, cogi-
tur se abdicare primum Cancellariæ magistratu,
quem Rex Tomæ Moro contulit, sperans fore ut
hoc honore & beneficio ad suas partes pertrahi

posset, deinde Vindoniensi Episcopatu, quem po-
stea Stephanus Gardinerus, qui Regi erat à secre-
tis, & Romæ divortii causam paulo ante egerat, ex
dono Regis accepit, tum autem magnificentissimo
à se Londini exædificato palatio, quod Rex ipse in-
vasit: denique pæne omnibus bonis exutus, pri-
mum relegatur in villam Atheriensensem, mox in
Eboracensem Archiepiscopatum dimittitur. *En
quomodo fortuna in rebus humanis tumultuetur.* Et
quid aliud est humana felicitas, nisi bestia, quæ
quum ipsa sit fame enectâ, rictui tamen alterius ex-
posita est, ejusque tandem fit præda & cibus. Vol-
sæus male habitus ab eo ipso, à quo ad tantum fa-
stidium ejectus antea fuerat, Aulam deserit, pa-
rum satagens rerum suarum, ut nos spectatores fa-
ciat suæ calamitatis.

HENRICUS REX CUM ANNA BOLENA
matrimonium contrahit: ab Romanæ Eccle-
siæ communionem secedit: crudeliter mul-
ta perpetrat: excommunicatur. Regi-
na Catharina diem suum obit.

CAPUT TERTIUM.

ARGUMENTUM.

- I. *Henricus rex Academias aliquot suarum facit
partium Volsæum munere submovet, non mul-
to post defunctum.*
- II. *Cranmerus impius Cantuariensis Episcopus fit,
ut Henrici flagitium subscribat.*
- III. *Henricus Annam Bolenam, divortii lite adhuc
pendente, uxorem ducit.*
- IV. *Cur tam Pontifex quam Imperator justam de
Henrico ultionem non sumserint, à Pontifice
tamen non multa post excommunicata.*
- V. *Prophetissa quadam matrimonium Henrici &
Anna scelestum pronunciat, sed occisa cum
aliis.*
- VI. *Fischerus Cardinalis & Thomas Morus per sum-
mam injuriam supplicio afficiuntur. Catha-
rina regina diem suum obit.*

I. **H**ENRICUS, toties re infelicitè tentata, eo
magis tamen animum obstinabat cœptam
non omittere, donec effectam dedisset. Itaque (ut
ipsa desperatio spem aliquam adhuc fovet) cum
Cranmerum Cantuariensem Archiepiscopum Ro-
mam, qui causam suam ibi ageret, mitteret, in An-

glicos Theologos eodem secum crimine involuturus, ut matrimonium ipsius cum Catharina illegitimum esse editis in publicum scriptis affirmant, sollicitat: ut si forte summus Pontifex sententiam contra Regem ferret, fucata quædam species ad malitiam eius velandam non deesset. Quin & Reginaldo Polo Anglo qui tunc Parisiis degebat, viro & genere & virtute illustri, & cujus doctrina omnibus admirationi fuit, commissa est cura eos, qui in ista Academia doctissimi essent, in partes regias pertrahendi Sed quum ille tam turpe mandatum excusatione usus à se removisset, delatum est negotium Legato Billupio Comiti Anglico, Romam misso unà cum Doctore Leo, & Stocislao Londinensi Episcopo, quibus additi sunt tres Iurisconsulti, & Vrigonelus, Carmus & Benedictus. Hi cum Langæo Gallo egerunt, qui insecutus auro Anglico Theologastros quosdam parvi nomis, quibus charior erat pecunia regia, quam animarum suarum salus, in suas partes adduxit. Testis est hujus rei Ferdinandus Brasiliensis Episcopus, cujus hæc sunt in epistola quædam verba: *Nonnulli ex Theologis (inquit) adulerantes verbum Dei, & ambientes favorem hominum, corrupti muneribus & largitione Anglorum (qua moneta est Anglis familiaris) incidere in laqueum Diaboli, & sauerunt partibus Regis contra sui animi sententiam; neque vereor tam aperte hæc proferre, quando testis hujus rei sum oculatus.* Idem in Academia Coloniensi tentatum fuisse Petrus Leidenfis commemorat: sed frustra, recusante illa famam precio vanalem facere. De aliis item Germaniæ Universitatibus idem affirmat Ioannes Coehleus, in iis verbis, quæ ad Richardum Morisonum Anglum partes Regis defendentem scripsit. *Offerabatur, inquit, mihi his annis superioribus ampla remunerationis & auri spes, si contra matrimonium Regis cum Catharina, vel ipse scribere, vel Universitatibus aliquot Germaniæ sententias, quales aliquot Gallia & Italia Academia dedissent, procurare voluissim. Sed quum esset ea spes contra conscientiam meam, dixi sicut dixerat in prima sui tentatione Balaam.* Idem etiam auctor memoriæ prodidit, Huttonum quendam Regis Consiliarium Hamburgenses & Lubecenses sollicitasse ad diuortii probationem, eundemque paulo post ferro mortis genere Bruxellis periisse. Quidam etiã Crocus simili apud alias gentes largitione Regis nomine usus dicitur. Denique nullus non lapis motus est ad satisfaciendum stultissimæ Regis spei, qui tanta pecuniæ vi non modo aliorum infamiam

& proprium dedecus, sed & eam, quæ sequuta est postea, pœnitentiã emit. Omnium in veritatis defensione constantissimi fuerunt Anglici Theologi, qui nunquam eo usque Regi suo gratificari voluerunt, ut matrimonium ipsius cum Catharina improbarent. Testis est Polus, ad ipsum Henricum in hæc verba scribens: *Non erat dubium, quin hæc tua causa in disputantium scholas illata fautores habitura esset, quum Regem omni sua auctoritate ac opibus propugnantem haberet.* Invenit illa quidem aliquos, sed ex iis, quos fames magis, quam fama moveret, nec tamen vel istos tam promptos, quam vos speraveratis, ut quæ initio cum iis, quæ ipsius patrocinium susceperant, in ipso tuo Regno, ex omnibus scholis explorata sit, ipsis etiam defensoribus vario genere contumelia affectis. Nec certe ullo publico ullius Gymnasia Anglicani consensu, ubi consisteret, invenisset, nisi ea, quæ plusquam præces valere solent apud multorum animos, minarum referta Regia litera, aciem jam inclinatam sustinuisset. Quod si his copiis tibi domi pugnare necesse erat: nihil attinet me nunc dicere quibusnam foris uterere. En quid Polus ad Regem suum scribat, & quæ admodum ipsi ob oculos ponat propriam malitiam, qua corruptus unà secum omnes, corrumpere conabatur. Cantabrigienfis Academia Regi favebat: Oxoniæ vero publicum sigillum, doctissimorum hominum, penes quos ibi erat auctoritas communi suffragio sæpius negatum homines pessimi octo clam convenientes, effractis sacri loci foribus, literis in quibus Regis diuortium propugnabatur, affixerunt.

Dum hæc aguntur, redit Lutetia in Angliam Reginaldus Polus, summæ eruditionis opinione florens. Hunc Rex aggreditur, eique, si suam sententiam probeat, optionem dat ut utram malit ex duabus Ecclesiis deligat, Eboracensi & Vintoniensi, ex quarum fructibus plus quam sexaginta millia aureorum, eo tempore colligebantur. Quibus promissis quum nihil moveretur clarissimus juvenis, nondum trigessimæ ætatis annum agens: fratribus eius tamen vehementer contententibus atque urgentibus, tandem coactus est de ratione aliqua apud se dispicere, qua Regi satisfaciens, eius iram averteret. Eam à necessitate suggestam exsequitur, Regem adit: à quo perhumaniter acceptus, quum ea pararet dicere, quæ cogitaret, Deo, qui & corda & linguas hominum dirigit, voluntate, repente sic hæsit lingua, ut verbis exprimere quod animo conceperat, nulla ratione posset. Quumque lo-

quendi

quendi facultas rediisset, nihil eorum effari potuit, quæ meditatus venerat, sed è contrario ea omnia proloquutus est quæ tacere constituerat, Regi impietatem suam & causam iniquitatem ante oculos ponens. Quare tam inopinata Rex mirabiliter commotus, quum sapius Polum inter loquendum occidere cogitaret (ut uterque postea narrare solebat) orationis eius simplicitate ac submissione prohibitus fuit. Porro quidquid in hac matrimoniali causa afferri potuit argumentorum ac rationum; id omne comprehensum conspicitur in iis libris, quos Ioannes Rossensis, Ioannes Holimanns Bristolienfis, Episcopi, Abelus presbyter, & ij septem Iurisperiti, quorum antea mentio facta est, partim Latino, partim Anglico sermone conscriptos super ea re reliquerunt. Apud Hispanos vero idem argumentum tractarunt Franciscus Royas, Alphonfus Vervefus, Alphonfus de Castro, & Sepulveda: Apud Lusitanos, Alvarus Gomefius: apud Germanos, Ioannes Cochleus. Erasmus, ne Regis gratiam amitteret, in nullam partem quidquam affirmare ausus est, donec Regem ab Ecclesia descivisse cerneret. Apud Belgas scripserunt Ludovicus de Schora; apud Italos Cardinales Cajetanus, & Ludovicus Nugarola Comes Veronenfis: apud Celtas pauci quidem, sed tamen iudicium suum interposuerunt de ea causa, Eguinarius Baro, Franciscus Duareus, & Conanus Regius libellorum magister. Deniq; ut gerebatur hoc negocium in totius orbis teatro, ita omnium iudicia subibat, aliis huic, aliis illi parti faventibus. Major tamen fortiorque pars ad Regine causam probandam perpetuo inclinabat: quin ausum dicere & veritatem ab eadem stetisse, si modo communi & universali hominum opinioni recte plurimum à Philosophis tribuitur, & vulgo receptum est sine errore, ut quod omnium consensu comprobatum esse ostenditur, id tanquam Dei ipsius testimonio confirmatum admittatur. Henricus omnia infeliciter sibi succedere videns, ut rei suæ melius consuleret, terrorem aliquem Pontifici Romano injiciendum putavit. Itaque Anno millesimo quingentesimo trigesimo palam edixit, ne quis suorum subditorum in Romana Curia circa Regis voluntatem quidquam deinceps peteret aut procuraret. Dum tanto malorum pondere premitur Rex infelicissimus, Volsæus interrim, qui eorum auctor fuerat, in Eboracensi arce inter gaudia & epulas splendide agit quin & mirram suam, quam Rex illi abstulerat, repetere au-

det. Id Rex Volsæi superbia imputans, nec ferendum iudicans, jubet hominem, in ipso die inaugurationi destinato, præsentem nobilium ingenti multitudinem, ab Henrico Northumbriae apprehendi, & Londinum captivum duci. At is in itinere ad Lancastriae oppidum IV. Calendas Decembris è vita migravit. En scelerum eventum! en fortem hominum! quorum in vita si qua fuit ad tempus malacia & tranquillitas, mox ecce tibi rursus tempestates ac procellas, & post mundanæ felicitatis diem, atram noctem adversitatum. Et est vicissitudo quædam adversæ fortunæ, quæ non simul & semel omnem suum impetum in Volsæum effudit, sed primum eum concussit, tum quum ex aula eiceretur, deinde prorsus prostravit, quum è vivis sublatus est. *Parum fida res est, fortuna blandiens: nam in ipso illo festigio, ad quod nos evexit, calamitatum nostrarum semina exsurgunt, ipsa felicitate, si sit nimia, ex se gignente & sibi accersente ruinæ suæ causas.*

II. Illis ipsis diebus Gulielmus Varamus Archiepiscopus Cantuariensis qui summo studio Regine partes defenderat, ex hac vita ad alteram illam evocatus fuit. Rex quum decrevisset tanti honoris locum & tam opimum beneficium nemini præterquam tali viro dare, qui suæ libidini in omnibus obsequeretur, à Thoma Boleno rogatur, ut id conferat Presbytero cuidam, qui ipsi fuerat à sacello, quem dicebat divortium vehementer approbare atque exoptare, & in omnibus Regis voluntati suam accommodaturum. In quam sententiam quum & Anna Bolena Regi supplicasset, hujus maxime precibus motus dictum presbyterum, Cranmerum nomine, designat Archiepiscopum, sub hac sædissima conditione (verum nihil est tam turpe, quod non ambitioni, nihil nisi proprium commodum spectanti, pulcrum gloriosumque videatur) ut etiam si Romanus Pontifex secundum Regis & Catharinæ matrimonium sententiam forret, ipse tamen ex adverso necessario Catharinam esse repudiandam in Anglia pronunciaret. Quum autem Rex communitati Sedis Apostolicæ nondum plane renunciasset, necesse erat, ut Cranmerus à Romana Curia suæ dignitatis confirmationem peteret, Dissenda res & pudenda, ad Episcopalem dignitatem per favorem vel importunitatem eveni extrema ignorantia homines. Itaque quum ille Regis quæ Ecclesiæ majore teneretur studio, & Regis eam esse mentem perspiceret, potius ut Ecclesiæ

valedicturus, quam Anna Bolena cariturus esset; ubi ventum est ad iurandum sanctæ Sedi Apostolicæ præstandum, Tabellionem accersit, & coram eo contestatur, se *invitum obedientiam Pontifici Romano promittere, nec quidquam minus in animo sibi esse, quam ut in Regis detrimentum illi fidem servet.* Hoc facto, omnibus ceremoniis ab iis qui Archiepiscopalem honorem primum capefunt, observari solitis defungitur. Erat homo secularibus oppletus, ingenio lubrico & vasto, magna moliens & audax, denique inquinatus hæresi: quam etiam ob causam Maria deinde regnante, flammis traditum vidimus. à Germania adductam feminam, quum Episcopus esset, secum habuit, eandemque deinde mortuo Henrico palam in uxorem sub Eduardo Rege duxit. Henricus rex iis quæ hæcenus in causa sua gesta fuerunt, offensus atque irritatus, quotidie multo pejora moliri cœpit. Et quemadmodum in flumine, re etiam minima fundo affixa, quidquid defluentis aquæ lapsus in eam impingit, sistitur, atque rei illi sese applicat, ita ut ea initio parva & infirma, paulatim magna & robusta euadat; ita in torrente isto malorum qui Angliam inundabat, res nihili, Amor videlicet mulierulæ, universo Regno ruinam adduxit: & ut dicam apertius, Regi adversus Pontificem aliquid molienti res nihili fundamentum fuit schismatis, quod deinde omnes infelicissimi Regni Ecclesiasticas leges pessum dedit. Est Lex in Anglia, quam DE PRÆMUNIRE appellant. Rex, ut aliqua juris specie in Clerum grassari posset, re cum quibusdam Consiliariis, quos voluntati suæ assensuros sciebat, prævaricata hujus Legis litem Clero intendit quod Pontificis & Legatorum ejus externam potestatem agnosceret, eoque omnia ejus bona in commissum cecidissent, si quoque Regis inferenda essent. Clerus ab Archiepiscopis suis & Metropolitanis, Cramero, & Leio Eboracensi præfule, qui actores hujus erant Tragediæ, desertus, facile hujus deputationis onere oppressus fuit. Et hoc initium fuit eorum, quæ mox subsequuta sunt, malorum. Itaque Clerici, ut pro necessitate præsentis temporis, Regis voluntati concedendo sese ex istis calamitatibus eriperent, una voce Regi supplicarunt, ut aureorum quadringenta millia, quæ ad criminis commissi expiatione suæ Majestati offerebāt, benigne accipere, reliquamque eis poenā remittere, & condonare dignaretur: idque pro summa illa potestate, quæ in Regno suo eum, tam in Clerum quam in reliquum popu-

lum habere fatebantur. Ex qua dicendi formula prima occasio deinde sumpta est (frivola sanè & levis) ut Rex superbum illum & gloriosum titulum assumeret; *supremumque Ecclesiæ Anglicanæ Caput* diceretur.

Quæ quum viri nonnulli graves viderent, & tanquam periti naucleri impendentem tempestatem jam animo prospicerent; subtrahere se injuriis temporis, & in tutum recipere nitebantur. In primis Thomas Morus, vir doctrina, dignitate & virtute præcellens, rogavit, ut cum bonæ Regis venia abdicare se magistratu liceret, reddito Regi Cancellariatus sigillo. Huic Rex suffecit hominem valde tenuis fortunæ, Thomam Audlaum, simulque facultates ejus, piæguis in Londinensi civitate Abbatia accessione locupletavit. Quum autem hæc & alia ad aures Pontificis Clementis perlata essent, simulque didicisset, quam impotenter in Annam Bolenam affectus esset Henricus, quodque ejus causa matrimonii sui dissolutionem tantopere ex peteret: Pontifex, qui jam antea non semel literis precibusque suis Henricum frustra tentaverat, nunc aliis literis, in forma Brevis concepit, Regi præcipere pro sua auctoritate sub anathematis poena statuit, ne ad novas nuptias progredi indecisa lite, tentaret. At Henricus, cui molestum erat quidquid consiliis & libidini ipsius obstabat (Amor enim, quo magis cohibetur, eò magis exardescit, Euripide teste) omnem istam Pontificis actionem susque deque habuit, & Annam recusatam, nisi nuptiis intervenientibus, corporis sui copiam Regi facere, vehementius etiam deperire cœpit. Hanc Pembruchii Marchionissam primum abs se constitutam, ad decimum Calendas Decembris, Anno 1531. in uxorem clam ducere constituit, eo quod de divortio Catharinæ nondum esset neque Romæ neque in ipso Angliæ Regno pronunciata sententia.

III. Rolandus ergo quidam tunc Presbyter (quæ postea Rex propter hoc obsequium in Episcopum Liechfeldiensem cooptavit) accersitur. Ei Rex narrat, *sententiam Romæ jam tandem secundam se pronunciatam esse, factumque sibi esse potestatem novam uxorem ducendi: ad eam rem persiciendam ipsius potissimum, quem honoratum cuperet, opera uti velle.* Rolandus Reges, qui potestatem jubendi & cogendi habent, non mentiri arbitratus, actis gratis, ad rem divinam faciendam sese præparat. *Mox, credo (inquit) Majestatem suam habere diploma* Pontif-

Pontificis: id ut exhibeatur & palam legatur promulgeturque, sacri canones postulant, ut ne ignorantia causam quisquam obtendat. Tum Rex habere quidem se literas affirmat, sed reclusas esse in secretiore loco; parum autem decere, ut eo tempore allatum illas prodiret. Acquiescit Rolandus imprudens, completisque ceremoniis, Henrico secundam uxorem tradit, prima nondum per ullam omnino auctoritatem in ullo iudicio interpositam repudiata: immo illam tradit, sine ulla dispensatione cujus forori jam antea Henricus stuprum attulerat: qui quidem eam dispensationem per literas à Pontifice, ut supra vidimus, petierat. Atque ita idem Henricus & matre, & sorore, & ea ipsa abusus est, quam poterat suspicio esse ab ipso genitam fuisse. Quis unquam fuit tot incastibus pollutus? & quos incastus tantum malorum consequutum fuit, quantum hos ipsos? Accepto de novis istis nuptiis nuncio, serenissima Catharina, relicto Regis palatio, in villam quandam, cui nomen erat Cimbalton, in provincia Bedfordiensi, parva familia comitata secessit, ibique orationibus, jejuniis aliisque sanctis exercitiis vacavit. Nemo erat ex ijs, quibus Religio & fides Catholica cordi fuit, qui non abeuntem lachrymis prosequeretur: ita omnes miseriarum ipsius sensu, & absentis desiderio tangebantur, & pro negociorum ipsius, tum nimis deploratorum, felici successu vota nuncupabant: Aula interim in hilaritatem atque lætitiā soluta erat, videbaturque omnis dolor & tristitia unā cum Regina abscessisse. Omnes solem istum recens exortum adorant omnes novæ Regiæ obsequia sua deferunt, & placere ei omni opere student. Inter hos non postremi hæretici, *Pontifici Romano detrahentes, & tot annorum moram, quam in negotio divortii interposuisset, incusantes, eius damnant & detestantur dominationem.* Hi apud Anam & Henricum valebant gratia, qui novæ uxoris studio, accessum illis ad aulam liberiores indulgebat. Inter ceteros, quos Anna his initiis Regi commendavit, fuit Thomas Cromuelus, qui Cardinalis Volsæi fortunam immitatus, ad tantam auctoritatem pervenit, ut omnia Regni negocia ipsius consilio & opera gererentur: Henricus eum Cranmero Archiepiscopo, & Audlæo Cancellario sociare statuit: *quorum quasi trimviratu nihil peius aut seditiosius fuit, aut Ecclesiæ infestius.* Primo igitur illum scriiniis regis præfecit; deinde sibi à secretis constituit; postea Equitem aularum & Baronem; deinceps Essexiæ Comitem

creavit, magnum etiam Regni Camerarium, & sigilli secreti custodem. Hanc opportunitatem hæretici, sub Annæ favore omnes plagas tendunt Catholicis, Clero imprimis adversus quem libellum famosum in vulgus edunt, cujus erat inscriptio, *Libellus supplex mendicorum.* In quo exaggerant ex una parte pauperum extremam indigentiam, ex altera vero opulentiam & ditissimos proventus hominum Ecclesiasticorum: *Clerum Anglicanum suo numero bis millesimam partem aliarum personarum non aquare, mediam autem partem divitiarum omnium possidere: Rogant itaque ut Rex centesimam tantum partem qua habeant, Clericis permittat, reliquas in fiscum suum redigat, in pauperes distribuendas.* Huic libello, quum esset in manibus omnium aulicorum, Thomas Morus alium audacter opponit, eumque inscribit, *Libellum supplicem animarum in Purgatorio.* In hoc demonstrat, *Cleri opes vere esse thesaurum pauperum, qui maxime omnium ex iis sustententur.* Annæ tamen & Cromuéli & Cancellarii infestos Clero animos eares non mutavit, qui Regi Ordinibusque auctores fuerunt, exigendi ab Ecclesiasticis, ut idem juramentum obedientiæ, quod Pontifici solent, præstarent Regi. Placuit Henrico vehementer consilium, sed quia res nova atque inaudita erat, vir aliquis magne apud Clerum auctoritatis, qui eam primo proponeret, deligendus videbatur. Propositus est Ioannes Fisherus Rosensis Episcopus, quem Anna Bolena capitali odio prosequeretur, & veneno tollere conata fuerat. Is accersitus à Rege primum excusatione & dilatione usus est post, quum veniendum tamen esset, cognita Regis voluntate, omni ratione eximere se ista provincia tentat. Rex contra iuratus affirmat, se experiundi tantum causa hoc postulare, ut quis esset Cleri in ipsum affectus & fides, cerneret, nec velle illud juramentum ab Ecclesiasticis præstari, nisi hac expressa cautione, *Quantum ipsi per Dei verbum permissum esset ac licitum.* Hic lapsus est Fisherus, & Clerum unā secum in errorem induxit. Nam quum plerique jam Cantuariensi & Eboracensi Archiepiscopis adhæsisent, ipse reliquos, qui adhuc renitebantur, in suam sententiam pertraxit. Hac igitur arte circumventus Clerus, cum exceptione prædicta obedientiam Regi in causis Ecclesiasticis ac moralibus jurat. Quum hac ratione Ecclesiastici volentes Ecclesiæ communioni valedixissent, jam nihil restabat, nisi ut ferretur sententia divortii. Cranmerus igitur Cantuariensis Antistes ex Henrici arbitrio cer-

tos Episcopos, Procuratores, Advocatos, Tabeliones unâ secum ducens, ad pagnum Dunstallensem se contulit, qui proximè abest à Regia villa Amptilensi, in qua eo tempore degebat Serenissima Catharina; quam sæpius in jus vocatam, ubi per quindecim dies frustra expectasset, sententiam contra ipsam nondum auditam (Rege eam rem sibi ingrattam esse simulante) pronunciat, dicitque necessitatem iura divino impositam Regi esse, ut Catharinam repudiet, & libertatem concessam, ut alteram ducat. Sic iudicato divortio per eos, penes quos eius rei potestas non erat, nuptiarum jam diu ante contractarum solennis pompa pridie idus Aprilis celebrata est Anno 1532. & Anna postridie Calendas Junii Regio diademate coronata.

IV. Quum matrimonii huius fama, sine Angliæ egressa, ad Christianorum Principum aures pervenisset, dici non potest quantum admirationis, doloris, & indignationis in omnium animis ea impietas excitaverit. Inprimis vero Carolus V. Cæsar, Catharinæ ex sorore nepos, adeo indigne rem tulit, ut injuriam generi suo factam graviter ulcisci statuerit. Erat eo tempore in Italia Carolus: itaque Pontificem obnixè rogavit, ut in hoc negotio se adjuvaret, armatumque Ecclesiasticis censuris bello Angliam petere pateretur, præsertim quum sit etiam ipse Pontifex gravissime ab Henrico læsus. Clemens, quanquam & Caroli precibus, & torquerelis Anglicani Cleri vehementer ad auctoritatem suam interponendam moveretur, tamen quum Regis animum ab Annæ complexu nunc saltim post expletam libidinem speraret posse revocari, distulit rigidiora remedia, idque pro ea qua erat semper in Henricum indulgentia, quem non ut rebellem, neque ut læsæ Majestatis divinæ reum, neque ut fidei deterrorem, sed ut dilectum filium tractabat, & salutem & existimationem eius omnibus modis promovens. Itaque inter suum, quod meditatus fuerat in Galliam perficere, conventus Massilia Franciscum primum Regem Christianissimum. Fuit hoc Anno 1533. Eo conventu transactum est de nuptiis inter Laurentii Medicis junioris filiam, neptem Clementis ex fratre, & Aurilianensem Ducem secundum Francisci filium. Massilia igitur Pontifice commorante, advenientes ex Angliâ Legati, omnem decemnatione Hærici sœm penitus sustulerunt: quorum eo usque progressa est quodam die impudentia, ut Apostolicæ Sedis potestatem per summam arrogantiam imminuentes, inque præsentem Pontificem contumeliosè dicentes, ab ipsius auctoritate ad concili-

lium futurum provocare non erubescerent. Quæ res & Pontificem & Regem ita exacerbavit, ut prioris suæ erga Henricum lenitatis atque indulgentiæ pœnitentia ducti, deinceps pro hostibus eius sese gerere statuerint. Et Franciscus quidem apud Legatos Henrici professus est, se federi, quod ipsum Henrico intercederet, renunciare: simulque auxilia, quæ ab ipso petebant, Legatis negavit, respondens: *Aliis in rebus omnibus se fratris animum Henrico præstiturum, sed in iis qua contra Religionem fierent, nec velle cuiquam associari.* Pontifex vero in Italiam reversus, causam in sacro Cardinalium collegio cognita & examinata, sententiam tulit non longe ante mortem Anno Domini 1533. Pontificatus sui XI. in hæc ipsa verba quæ sequuntur.

Quum, pendente lite coram nobis, dilecto filio Capizuccho cappellano nostro, ac sacri Palatii Apostolici causarum auditori & Decano, à nobis in Consistorio Reverendissimorum commissa, inter charissimos in Christo filios nostros Catharinam & Henricum octavum Angliæ Reges, de & super validitate matrimonii inter eos contracti, præfatus Henricus dictam Catharinam rejecerit, & de facto eam quadam Anna matrimonium contraxerit, contra mandata & decreta tam admonitionis quam inhibitionis in literis in forma Brevis, etiam de consilio fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium emanatis, contemta, temere & de facto attentando: Idcirco nos de illius potestatis quam Christus Rex regum nobis, licet immeritis in persona B. Petri concessit, plenitudine, in throno justitiæ pro tribunali sedentes, & soli Deo præ oculis habentes, per hanc nostram sententiam, quam ex nostro mero officio, ac de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consistorialiter coram nobis congregatorum consilio, ferimus, ejectionem & spoliationem dictæ Catharinæ Regina à quasi possessione juris conjugalis, & Reginalis dignitatis, in qua tempore huiusmodi motu litis erat matrimonium inter prædictum Henricum Regem & Annam prædictam contractum, quum prædicta omnia notoria & manifesta sint, prout ita esse declaramus, Nulla, Injusta, & Attempitata fuisse & esse, ac nullitatis, injustitiæ attempuratorumque vitio subjacuisse, & subjacere, prolemque susceptam seu suscipiendam illegitimam fuisse & esse præfatumque Catharinam Reginam, ad suum pristinum statum & quasi possessionem juris conjugalis & Reginalis dignitatis restitui & reponi debere, dictumque Regem dictam Annam à cohabitatione sua & quasi possessione juris conjugalis & Reginalis ejicere & amovere debere, in his scriptis pronunciamus, decernimus & declaramus restitui & reponimus, ejicimus & amovemus. Eademque

demqua nostra sententia, & ex consilio & mero officio nostro predicto, praefatum Henricum Regem majoris Excommunicationis & alias censuras & poenas in dictis literis contentas, ob earum non partitionem & contemptum damnabiliter incurrisse & incidisse, ac ab omnibus Christi fidelibus evitandum fuisse & esse, declaramus, mandamus. Et nihilominus volentes cum eodem Henrico Rege nomine pii patris benigne & clementer agere, censurarum predictarum declarationem, usque, & per totum mensem Septembris proxime futurum, ad hoc, ut sententia & mandatis nostris predictis commodius parere possit, suspendimus. Et si infra dictum tempus parere distulerit, ac dictam Catharinam in pristinum statum, quo tempore litis mota erat, non restituerit, praefatamque Annam a sua cohabitatione & quasi possessione juris Conjugalis & Reginalis non abiecerit, & dicta attemptata cum effectu non purgaverit, extunc praesenti declarationi locum esse volumus & decernimus. Ita pronunciamus.

Henricus hac accepta sententia, tantum abfuit ut eidem pareret, aut poenitentiam cogitaret, ut perditorem potius hominum more, qui correctionem nullam admittunt, pervicacius multo progrediretur, & nihil aliud, quam vindictam, animo versaret: cujus primi impetus in Catharinam incurrerunt, feminam cujus inaeftimabilis virtus, & regia animi magnitudo inter ea, quae sunt in hoc mundo grandia, miraculo esse poterat. Itaque caeci affectus impetum per horribilia praecipitia sequens, & tanquam furore actus, palam edixit, ne quis in posterum Catharinam Reginae nomine dignaretur; sed ut tantum Arturi principis defuncti vidua ab omnibus vocaretur. Deinde admonitus ab Anna, quod uterum ferret (unde postea factus prodiit Angliae infaultissimus) Mariam ex Catharina filiam Walliae principem, tanquam spuriam & ex incestuosis nuptiis procreatam, dignitate & regia successione dejecit. Simul etiam custodes & exploratores in ipsa Catharinae domo constituit, nihil ut ibi gereretur, quod non rescisceret, Quia diffidentia factum est, ut crudeliter multa statueret in eos, qui bene cupiebant matronae omni calamitatum genere afflictissimae. Tunc & Ioannem Forestum, divi Francisci de observantia religiosum, qui Catharinae a confessionibus fuerat, in carcerem conjecit, & paucis post diebus Thomam Abelum, Edoverdum Povellum & Richardum Fetherstonum qui Reginae causam coram Legatis defenderant, recludi in custodias iussit. Vix effluxerunt menses quinque ex quo Henricus Annam

publice duxerat, quum illa septimo idus Septembris in ipso profesto natalis beatissimae Mariae virginis, Anno MDIII. filiam enixa est: quam certe non in legitimo matrimonio, sed ante nuptias ab Henrico, aut certe alio aliquo procreata fuisse necesse est. Henricus quidem hujus feminae quasi incantationibus fascinatus, suam esse persuaderi sibi passus est: & baptizandam curavit summo splendore ac celebritate, apud Grenuicum in Ecclesia fratrum Francisci de Observantia. Nomen ei impositum est Elizabethae. Vix edita erat in lucem, quum jam velut in ipsis cunis nil nisi caedem & sanguinem spirans, mortis causa plurimis extitit.

V. Erat illis temporibus virgo quaedam insignis sanctitatis, Deo consecrata, in monialium collegio austeram vitam agens, quae vulgo *Virgo sancta Cantiana* appellabatur. Haec varicinas praedicensque ea quae postea evenerunt, clare & palam assererat, Henricum non amplius jam esse Regem, eo quod ex Deo non regnaret: Elizabetham vero Annae filiam non prius regnaturam, quam Catharinae filia Maria ad regni, quod jure haereditario ipsi deberetur, sedisset gubernacula. Ob quae verba in jus vocata, & in publicis Regni comitiis una cum duobus D. Benedicti Monachis, Eduardo Bochingo & Ioanne Deringo, duobus etiam sacerdotibus secularibus, Richardo Massero & Henrico Goldo (qui omnes eam spiritu Dei afflatam credebant) capitis condemnata fuit. Quam feminam quum Rossensis Episcopus & Thomas Morus iussu Regis diligenter examinassent, rezulerunt Regi, se nullo indicio deprehendere potuisse, eam fanatico spiritu (quod tunc spargebatur) agitatam fuisse. Quo nomine Rossensis accusatus fuit, quasi cum illa sentiret, & Ioannes Adefonus, qui ei fuit a sacello, una cum tabellione Cantuariensi; duo etiam nobiles laici, Thomas Goldus & Edovardus Ehuatus, in vincula eam ipsam ob causam conjecti fuerunt. Quum autem varia essent hominum de Henrici actionibus judicia, Rex id aegre ferens, occurrendumque ratus, Londini optimates omnes iussit coram Consiliariis suis jurato profiteri: secundas eius nuptias legitimas esse, prolemque inde natam, Elizabetham nomine, verum esse Regni heredem. Quam jurisjurandi formulam qui suscipere nolebant, conscientia prohibiti, in custodiam dati sunt: & in his Episcopus Rossensis & Thomas Morus. Fratres autem minores,

qui de observantia vulgo dicuntur quum hac iniquitate permoti, liberius loquerentur tam in publicis disputationibus, quam concionibus sacris, & in Annæ matrimonium gravissime inveherentur, ex Monasteriis suis pulsati, & plerique in carceres conjecti sunt. Rex quasi sitiens subditorum suorum sanguinem, quum recens illud à se invasum in Anglicanam Ecclesiam spirituale imperium fulcire, & ne post obitum suum in controversiam veniret successio, nuptiis suis auctoritatem aliquam atque robur conciliare studeret, Comitium publicum Regni indixit, ad tertium nonas Novembris futura. In his primas obtinebant Cranmerus & ij Episcopi, qui toti erant ipsius voluntati addicti: Rossensis in carcere tenebatur: Tonsallus vero Dunelmensis Episcopus Regis literis admonitus erat, ut Comitium non interesset. Inter Principes auctoritate anteceliebant, Carolus Brandonus Suffolciæ Dux, qui sororem Henrici matrimonio habebat, cujus tota postea familia miserrime perit: & Thomas Havardus Norfolciæ Dux, qui Regis voluntati aperte contradicere non fuit ausus, cuius iniqui obsequii mercedem postea retulit, perpetuis carceribus ab ipso Henrico damnatus, filio eius eriam securi percussio. Tanti nimirum est Regibus illorum vita, qui animas suas pro ipsis exponunt: & sæpe Deus peccatorum punit percussorem ipsum, in cujus gratiam peccatum commissum est. Sed quid actum fuit istis Comitium? Non aliud certè, quam ut Ecclesiastica disciplina evertetur, hæresis in locum eius succederet, & ab obedientia sanctæ sedis D. Petri homines eximerentur. Decretum est enim, ut Maria, quam antea Valliæ principem populus professus fuerat, omni dignitate privaretur: honores autem omnes & successio nis jura in Elisabetham, tunc adhuc in cunis vaginentem, transferrentur. Deinde ut omnis potestas ac jurisdictio in Anglos Pontifici Romano adimeretur: Anglicana vero Ecclesia summum in terris caput, ut solus Rex haberetur, cujus solius esset errores, hæreses, abusus omnes auctoritate sua emendare. Atque illi propterea omnium sacerdotum integri proventus primi cuiusque anni, quo quis beneficium aliquod sortitus esset, solverentur: illi omnium Ecclesiasticarum dignitatum decima redderentur.

O vos miseros defunctos, qui proprios amicos & cognatos expectata hereditate defraudantes, tam amplios redditus Ecclesiarum præsulibus, Religionis causa constituistis! ut à pia vestra intentione excidistis! Nonne satius fuisset pecunias

vestras in mare abijcere quam in hunc usum, qui nullam vobis utilitatem affert, frustra eas impendere? Quinimò ipsum Papæ vocabulum persecutus, edict curavit, ut de cetero nullus Pontificum Romanorum vocaretur Papa: quàm legem tanta sævitia: executioni mandavit, ut capiti damneretur, si cujus in libro vel solum nomen Papæ non deletum extaret. In antiquorum Patrum operibus, ubi de S. Petri & successorum eius primatu præclare multa disseruntur, singuli in fronte scribere cogebantur (& fiebat diligentissima inquisitio, si quis id facere neglexisset) si quid in eis operibus inesset, quod Pontificis Romani primatum tueretur aut confirmaret, se illud jam nunc rejicere, nec ullis patribus aut doctoribus in ea re assentiri velle. In precibus seu Litanis quæ pro Principibus Christianis, & pro Papa à Christi fidelibus publice fiunt, Henricus hæc verba apponi præcepit: *Ab Episcopi Romani tyrannide & detestandis enormitatibus, liberanos Domine.* Nec contentus his quæ domi prohibidine constituerat ac fecerat, tentare etiam foris voluit, an exterum aliquem principem ad furoris sui participationem, hoc est, ad fœdus secum adversus Carolum Imperatorem ineundum, & ad obedientiam Romani Pontificis abijciendam pertrahere posset Legatos igitur mittit ad Franciscum Galliarum Regem: à quo præter expectationem suam malè accepti, ad certos Germaniæ Principes, qui jam dudum hæresi Lutherana se addixerant, profecti sunt. Illi quamvis lætarentur Henrici ab Ecclesia Catholica defectione, causam tamen eiusdem detestantes, ne ipsi quidem Legatis satisfecerunt: quibus re infecta in Angliam redeundum fuit. Ea res ita Henrici animum offendit, ut propterea Lutheri schisma amplecti, & nascentem eius religionem approbare nollet. Calvinum etiam Henrici primatum Ecclesiasticum improbasse, Commentarii ipsius in Amos Prophetam testantur.

Sed quum totus orbis abhorreret ab his, quæ faciebat Henricus, mitram tiaramque coronæ suæ adjungere moliens: soli Angli errorem hunc tum voce tum scriptis propugnabant, inter quos erant Sampsonius, Foxus, Morisonus Gardinerus Vintoniensis, & Tonsallus Dunelmensis Episcopi. Sed & impugnabant eundem nonnulli, in primis Polus: ad quem Rex Comitiorum acta per Cursorem suum Patavium usque transierat, literis humanissime scriptis petens, ut quum Regi tam esset conjunctus sanguine, in eius gratiam Ordinum decretis subscribere

scriberet, & ipse ad comprobendam novam Primatus auctoritatem opus aliquod edendo, suum erga Regem affectum testatum faceret. Hæsit aliquamdiu Polus dubius quid ageret: tandem statuit non modo non tueri primatum illum, sed & pro virili eversum destructumque ire. Laudabile profecto consilium, & dignum principe tam generosæ indolis & tam excellentis doctrinæ: quæ doctores ut raræ sunt in principibus viris, ita magnitudinem eorum insigniter illustrent. Nam quorum destituta scientia est magnitudo, magni sunt tantum inter parvos, ut qui stemmatis nobilitate à multis æquentur: at qui cum magnitudine sua doctrinam conjunxerunt, etiam inter magnos magni cluent. Ubi igitur excitavit se Polus, quatuor mensium studio, quatuor illos elegantissimos de Unione Ecclesiastica libros absolvit, quos Regi inscripsit. Quibus quum impium Regis primatum, quem is in Ecclesiam & in ipsum jus divinum sibi arrogabat, plurimis validissimisque argumentis doctissime confutaret: tantum sibi odium apud Regem concitavit, ut Rex oblitterata omni consanguinitatis, qua Polus continebatur, memora, vitam ejus multis deinceps insidiis peteret, eundemque læsæ Majestatis reum declararet: quin & interjecto deinde aliquo tempore, matrem fratremque & avunculum ejus, eandem (ut fertur) ob causam neci traderet. Et quamvis tot cædes crudelitatem Henrici exfariare debuissent, tamen ferarum ritu, quæ etiam sedata fame nihilominus mordent, nihil de ea remittens, religiosissimos quosque ad primatum illum suum agnoscendum cogere sibi proposuit. Tres igitur ordinis Carthusiani Priores, Joannem Hogthonum Londinensem, Robertum Laurentium Bevalensem, & Augustinum Vebsterum Exhamensem, comparere jussit coram confessu Ordinum, cui præsidebat Cromwellus. His proponebantur nova Comitiarum decreta, & jubebantur jurejurando affirmare, Regem tam in Ecclesiasticis, quam civilibus rebus supremum in Anglia esse caput. Quum illi nonnulla exciperent, & legis divinæ mentionem facerent, Cromwellus nullam se exceptionem admittere respondit; categorice illis, quæ proponerentur, affirmanda esse, sive lex divina permitteret, sive non, & quamvis aliter Romana sentiret Ecclesia. Quibus jurare reculantibus, res duodecim viris commissa est, secundum Regni consuetudinem, ut judicium ferrent.

Illi vero quum nihil quidquam morte dignum invenirent, sententiam differēbant, donec Cromwellus; se rem ad Regem delaturum, minitaretur. Quo nutu, qui etiam constantissimos nunquam labefactat, percussit, sententiam tandem pronuntiavit, quæ damnati Priores, eodem habitu, quo in monasteriis utebantur, in patibulum majoris ignominia causa acti sunt: nec enim Henricus tantum Religioni tribuendum existimavit, ut ex legum Ecclesiasticarum præscripto, vel gradu, vel habitu ante supplicium privandos curaret. Ad eandem judicii formam damnatus est Reginaldus Doctor, Brigittensis Monachus, Theologus insignis, & linguarum peritissimus; itemque alius quidam presbyter Joannes Hæilus. Passi sunt omnes eodem die, *quarto nonas Maii*.

V. His editis suppliciis, Henricus ut terrorem ceteris Monachis injiceret, & Priores Londinensis occisi membra in ipsa Monasterii janua affigijussit; & viros duos sæculares cænobio præfecit, qui juniores monachos depravarent. Sed quum isti nihil proficerent, velut alter Nero incredibili furore actus, tres alios Carthusianos comprehendijussit: qui quum prius per dies quindecim continuos, injectis ad collum, ad brachia, ad crura, circulis ferreis, erecti stare coacti essent, postea vimineis cratibus injecti, & per plateas urbis tracti, postquam laqueo ad breve tempus suspensi fuissent, mox vivi sectis funibus demissi sunt: tum autem carnifex pudendis præcis, pectus ferro aperuit, & cor evulsum in ignem conjecit; demum capite abscisso, reliquum corpus in quatuor partes dissecuit, illasque partes elixas in locis publicis suspendit. Præter hos Joannes Rocestrius & Jacobus Valverus, & ipsi Carthusiani, *quinto idus Maii* in civitate Eboracensi, laqueo strangulati vitam finierunt. Decem alii ejusdem ordinis, quorum nomina Anglici scriptores commemorant, in carcere extincti sunt. Adhuc Thomas Morus & Joannes Fisherus Roffensis Episcopus in custodia tenebantur. Roffensis post diuturnum carcerem, in quo agens à Paulo Papa tertio in Cardinalium Collegium adscriptus fuerat, ad judicium productus, & Regi, tanquam Anglicanæ Ecclesiæ capiti, jusiurandum præstare jussus, renuit. Interrogatus an ipse, ut Cardinalis denuncieretur, procurasset, negavit se unquam illum honorem appetivisse, multoque minus in ipsis viretalis eam dignitatem ambivisse. Quumque

de sua salute, quam Ecclesie defensione sollicitus esset vir doctrina & sanctitate insignis, verumque pietatis Christianae exemplar, coepit de impietate nascentis schismatis gravissime differere, detestans Regis primatum, & legibus divinis contrarium, adeoque *viam mortis esse affirmans*: sed quum hæc dixisset, mortis sententia de ipso pronuntiata est. Damnatus igitur & ad mortem productus vir dignitate & scientia longè excellentissimus, tam forti animo supplicium sustinuit, ut de occisorum suorum superbia triumphasse dicendus sit. Caput hastili affixum, & in ponte Londinensi omnium oculis expositum, quo diutius ibi suspensum manebat, eo magis floruisse, ac venerabilius factum esse dicitur, ob quam causam loco amorem traditur. Eadem quæ Rossensis, Mori fortuna fuit: qui Londini honestissimo loco natus, ob excellentem doctrinam & rerum experientiam in Republica per annos pœnè quadraginta versatus fuerat. Hic Rossensem ad mortem duci certior factus, quum eandem Martyrii coronam vehementissime desideraret; animo ad cœlum converso, *Consteor* (inquit) *tibi Domine, quod tantam gloriam non sum meritus, non sum ego iustus & sanctus, sicut Rossensis tuus, quem elegisti. Quæ verba quum pusillanimitatem quandam & mortis metum indicare nonnullis viderentur, Regi significata res est: qui ea de causa ad Morum, primum principes aulae suæ, deinde uxorem & liberos ejus misit, qui viro suaderent, ut vitæ suæ servandæ rationem amplecteretur. Sed quum à sententia dimoveri non posset, ablati sunt ei omnes libri, socii dulcissimi, & in his duo, quos ipse in carcere composuerat, unum *De solatio in tribulatione*, alterum *De passione Christi*, quem non licuit ipsi ad finem pertexere. Quum jam quatuordecim fere menses in carcere fuisset, è turri Londinensi extractus, adductusque ante Cranmerum, Audlæum Cancellarium, Norfolkici Ducem & reliquos iudices, interrogatus fuit, quid ei de publica lege videretur, super Ecclesie primatu comitiorum suffragiis sancta. Morus ignorantiam simulans, experiri statuit, an ambigue respondendo simul & animam suam & vitam posset conservare; malens tamen vitam amittere, quam cum animæ suæ jactura, precio nimis caro, redimere, de cetero sese illi commendarat, qui omnes vitæ nostræ dies numeratos in manu sua habet. Itaque quid illa lege contineretur se nescire, nec omnino quidquam de ea inaudivisse, respondit. Audlæo vero Cancellario subinferente; At nos*

tibi denunciamus, quid illa lege cautum sit, nimirum, *Nullam cuiusquam deinceps in hoc Regno, tam in Ecclesiasticis quam in civilibus rebus, præter solius Regis Maiestatis Henrici VIII. supremam potestatem auctoritatemque agnoscendam esse, tu igitur visne cū concivibus tuis dicta legi subscribere? Si me, inquit Morus, pro civem habuissetis, ego de vestro interrogato sententiam apud vos meam professus fuisset. Nunc autem me pro inimico vestro habuissetis, eiecitumque ex aula tam indigno modo tractavissetis, minime ut decere existimem, me, quem à vestris constitutionibus removissetis, nunc de iis iudicium meum interponere. Iratus Cancellarius, *Iam, inquit, dissentire à lege te video, quum taceas. Qui tacet, inquit Morus, consentire videtur. Ergone, inquit ille, assentiris legi? Quomodo, inquit Morus, id facerem, quum nemo assentiatur ei quod ignorat? Quum aliud responsum exprimi non posset, iudices accusandum curarunt, quod legi contradixisset, quodque Rossensem ad constantiam contra hoc Comitiorum decretum per literas animasset. Quibus objectis, delata res est ad duodecim viros. Coram his aperte Morus sibi decretum esse profectus est, nunquam ab Ecclesie Romanæ communionem discedere, totum septennium in hanc curam se impendisse, ut investigaret, num Romani Pontificis Primatus legitimus esset? Eum divino iure niti, ex infinitis auctoritatibus deprehendisse: hanc suam esse sententiam, hanc fidem, in hac ut mori liceat, vehementer optare. Vix hæc dixerat, quum omnes magna voce conclamarunt, ob læsæ Majestatis crimen mortis reum esse Morum. Præter ceteros Norfolkici Dux subintulit: *Num sic propositum est tibi, More, tuam erga Principem tuum ingratitudinem atque impietatem ostendere? Cui Morus: Tale de affectu meo testimonium nunquam perhibebit ea fides & obsequendi voluntas, qua erga Maiestatem suam sum maxima & constantissima. Ergone (inquit Cancellarius) tu vir melior aut sapientior haberi vis, quam tot doctissimi viri, Episcopi, Abbates, Senatores, Nobiles, qui omnes subscriptione sua hoc decretum comprobaverunt? Ad quæ Morus: Absit, ut unquam timidissimorum hominum particularem sententiam, quibus qua vos cupiebatis metus expressit, præferam tot antiquis Patribus, tot Martyribus, tot Conciliis, qui contrarium docuerunt, nobisque, quid in hac questione sequi oporteat, præscripserunt. Plura dicturum veterunt progredi ulterius, simulque mortis sententiam dederunt: quæ***

quam subite pridie nonas Iulias. Corpus filia
ejus Margarita inhumavit, adhibita etiam ali-
qua ceremonia. Sic occisis sanctis hominibus, non
tamen sedatus fuit tyranni furor, sanguinem subdi-
torum suorum sicientis: sed indies labeatur in pe-
jora consilia. Itaque ratione excogitata, qua Mona-
steriorum bona sub aliquo pretextu ad se raperet,
dixit se velle, tanquam summum caput Ecclesie, sacra
monasteria visitare. Leum igitur quendam juris ci-
vilis professorem, ad inquirendum in monachorum
& sacrarum virginum vitam ac mores misit.
Quæ visitatio ita instituebatur, ut è monachis qui
minor viginti quatuor annis fuisset, è monasterio
exire cogeretur: qui vero major esset, non cogere-
tur quidem, sed tamen exire si vellet, impune pos-
set: exeuntibus togam & aureos octo Abbas daret:
de sacris etiam virginibus idem fieret: ut hoc mo-
do brevi evacuatis monasteriis, Rex eorum bona
invaderet, facta constitutione, ut optimiores quique
ipsorum thesauri, regis quaestoribus traderentur. Leus
ergo iste commissum sibi officium tam dextre obi-
vit, ut in publicis Regni comitiis minora quæque
monasteria, quorum annui census non nisi ad sep-
tingentos ferè aureos aestimabantur, Regis libidi-
ni dederentur. Ita quum se caput Ecclesie Henricus
jactaret, opus fuit tamen, ut beneficia Ecclesi-
astica Ordinum decreto ipsi assignarentur. Initio
facto à minoribus, deinde & ad majora transiit, è
quorum rapina divitiarum ingentem vim corrasit.
Sed quamvis hic tamquam Tantalus tot tantisque
velut immeritus esset divitiis, momento tamen
temporis justo Dei judicio pauper evasit.

Tanta rapacitas toti mundo errori fuit: omnes-
que, quibus tyranni immanitas innotuerat, Angli-
æ calamitatem deplorabant. Inprimis vero
Paulus Papa tertius, ex nobilissima Farnesiorum,
Pamæ Principum familia, ad Pontificatum,
mortuo Clemente Septimo assumptus, tanquam
communis Christianorum pater, vehementer
indoluit. Is accepto tot malorum nuncio, quum
quid futurum esset, animo prospiceret, tenta-
tis omnibus remediis, ad extremum statuit pote-
state sua absoluta in Henricum uti, sperans eum
censuris suis territum posse ab errore revocari.
Unde ad tertium Calendas Septembris M. D.
XXXV. Pontificatus sui Anno primo, Henrici ve-
ro Regni vigesimo septimo, Bullam edidit contra
Henricum, cuius hæc erat inscriptio. *Bulla Pauli
divina providentia Papa Tertii, citatoria Regis An-
glie Henrici & sequacium, sub pœna excommunicacionis,*

*Et privationis Regni, ac omnium aliorum bono-
rum, & sub nonnullis aliis gravioribus censuris.* In hæc
commemorata prius, qua ad ipsum excommuni-
candum impellatur, gravissima causa, ob tot scele-
ra ab Henrico patrata, tot cædes, adulteria, ince-
stus, sacrilegia, prodiciones, hæreses, quodque se
pro capite gerat Ecclesie Anglicanæ, rogat, & per
omnia sacra obtestatur, ut revertatur ad gremium
illius matris, quæ respicientes ultro recipit. No-
lentem, citat cum complicitibus. Parere recusan-
tem, Regno exiit; vetat ullum Religionis Catho-
licæ publicum exercitium in locis quæ ejus ditioni
subsunt, fieri. Omnem Annæ Bolenæ sobolem ille-
gitimam facit & infamem. Henrico ne pareant,
subditis prohibet. Ecclesiasticos homi-
nes Angliæ finibus excedere jubet. Nobilibus
præcipit, ut contra Regem insurgant. Mandat, ut
Henrici sequaces & complices, ubicunque apprehendi
possint, in servos capientibus cedant. Præ-
latis omnibus jubet, ut hanc Bullam in suis Eccle-
siis evulgent, & Henricum excommunicatum
denuncient. Eandem bullam Tornaci, Brugis, Dun-
kirkii, & per totam Angliam publice affigi de-
cernit. Difficillimum factum est, ut corpori, quod
totum corruptum est, sanitas restituatur: attamen
extremum hoc remedium morbo quam-
vis iudem extremo remedium forte aliquod at-
tulisset, si quidem fuisset adhibitum. Sed Ponti-
fex exsequutionem in aliud tempus rejecit, quod
speraret summum illum mundanorum recto-
rem aliquam medicinam facturum, cogitans ab
ipsius manu omnia, quæ sunt in mundo, deri-
vari, & ad increata illius potentie perstringen-
tem fulgorem non minus cæcutire etiam lyn-
ceos oculos, quam noctuas ad radios meridia-
ni solis. Eo tempore serenissima Regina Catha-
rina, cujus contra tot adversitates immoram con-
stantiam nullius fortunæ impetus labefactare
poterat, sanctissimis pietatis exercitiis assidue vacans,
quum inaudivisset Joanni Foresto Franciscano,
qui ei fuerat à confessionibus, gravissimos
cruciatus præparari, ingentem animo concipiens
dolorem, literas ad eum consolationis plenissimas
exaravit. Sanctissima hæc matrona, tantis calami-
tibus undiq; pressa, vitam ægre trahebat: si tamè
vita dicenda est ejusmodi cū tot miseris conflicta-
tio, in quibus eodè tempore & moriens & vivens, nõ
tamen vel moriendi finem, vel initium poterat fa-
cere vivendi. Affligebat eam omnibus horis lupa illa,
quæ

quæ lectum ejus polluerat. Persequatur eam maritus suus, & qui eum sequebantur. Tot ergo modis divexata, in morbum incidit, quo decumbens quum mortem adventantem præsentiret, Henrico Regi scripsit in hanc sententiam.

Domine mi Rex ac conjux dilectissime. Adventante jam mortis meæ hora, amor quo te persequor facit, ut admonem te paucis æterna salutis anima tua, quam universis hujus mundi bonis ac rebus mortalibus anteferre debes, neglecta etiam tui corporis cura; propter quam & me in calamitates multas, & te ipsum in plures sollicitudines conjecisti. Sed ego tibi ex animo omnia condono, precorque ut eadem condonet tibi Deus. Quod reliquum est, commendo tibi Mariam, communem nostram siliam, ut patris officium in illam præstes. Tres item ancillas, & ministros meos omnes, ut ille nuptui commode tradantur, his autem præter id, quod jam eis debetur, etiam unius anni stipendium integrum, velut cumulus accedat, ne plane inopes deserantur. Postremo hoc unum testor, quod oculi mei te solum præ rebus omnibus mortalibus desiderant. Vale.

En testimonium sinceri animi, & generosæ indolis, quæ tot modis offensa jamque in mortis faucibus constituta, adhuc studebat sese illi probare, qui ipsa reprobata atque neglecta, terrenis voluptatibus sese manciperat. Harum literarum exemplum misit Cæsaris apud Regem oratori, ut si Henricus, quod petebatur profamulis non faceret, Legatus curaret, ut Imperator curam protectionemque eorum susciperet. Obiit Catharina, omni laudis genere dignissima, in villa quæ Cimbaltone dicitur, in Comitatu Bedfordensi VIII. Id. Jan. Anno Christi 1536. ætatis vero suæ quinquagesimo, non sine veneni suspitione, [a] Henricus autem acceptis Catharinæ literis, temperare sibi à lachrimis non potuit, Eustathiumque Capucium (is literas attulerat) rogavit, ut statim ad eam proficisceretur, multamque salutem suo nomine diceret. Hoc ultimum officium Catharinæ præstitit Henricus. Sed prius mortua est Regina, quam Eustathius Cimbaltone perveniret. Corpus ejus mediocri honore, in vicina civitate, quæ Petri-Burgum dicitur, sepultum fuit. Nunciata ejus morte, Henricus præcepit, ut omnes sui domestici lugubri vestitu vterentur: cui tamen præcepto Anna Bolena parere noluit, sed in signum potius lætitiæ, flavæ coloris ornamentis se suasque ancillas vestiri curavit: quamvis dolere se diceret, quod tam placido mortis genere Catharina obiisset,

quodque non plus molestiarum ei fuisset à se exhibitum. Hoc videlicet male habebat Annam, quod Catharina in mediis afflictionibus suis solatium aliquod in virtute sua habuisset, mortemque ipsam ita prævertisset mortis meditatione, ut quod restabat dierum, summa cum animi tranquillitate exigeret, horam, quæ ex his miseriis liberanda esset, placidissime expectans.

[a] Hennings in Geneos. parte 4. p. 104. & alii.

HENRICUS REX ANNA BOLENA ob adulterium punita, Joannam Seimeram, deinde Annam Clivensem, hac rursus repudiata, Catharinam Havardam ducit; hancque etiam post Cromuelum supplicio affici jubet.

CAPUT QUARTUM.
ARGUMENTUM.

- I. Rex Henricus, Anna Bolena repudiata, Joannam Seimeram ducit, illam vero adulterii damnatam supplicio affici jubet, cum adulteris.
- II. Ritus sacrorum ab Henrico rege instituti. Contra eundem ob religionis mutationem arma sumpta. Mors Ioannæ Seimeræ. Reginaldus Polus ad Cardinalatum evectus.
- III. Henrici regis impietas in Sanctorum Reliquias.
- IV. Eiusdem novum cum Anna Clivenfi matrimonium.
- V. Quæ itidem repudiata, Catharinam Havardam sibi copulat. Cromuelo prius sublato.
- VI. Henricus flagitia flagitii cumulat. Interim nihilominus de reconciliatione sua cum Ecclesia cogitationem suscipit. Catharina itidem Havarda supplicio affecta Catharinam Parram ducit.

QUOD vulgo dici solet, Dimidiū facti, qui bene cepit, habet: id in iis, quæ mēte atque ingenio perficiuntur, non ita se habere deprehenditur. In his enim ut initio etiam progressus respondeat, requiritur. Anna cœperat secundum sensum & Mundum bene: sed finit male. Quam enim fortunæ suæ præclarum fundamentum jecisset, quod restabat & diffici non ea, quæ opus fuerat, soliditate superstruxit. Ascenderat illa ad Regium culmen sed inde descendendum ipsi fuit in eodem ignominia & infamiæ gradibus, quos ad lasciviam atque impudicitiam suam opprobrium velandum adhibuerat: Henricus, cui jam, quæ erat vaga libidine atque in-

stabilis